

Jaarverslag 2018

NVLM

1 Algemeen

Dit jaarverslag is een overzicht van de activiteiten van de NVLM in 2018. Het wordt aangeboden aan de Algemene Ledenvergadering die op 14 februari 2019 te Den Haag zal worden gehouden.

2 Organisatie

2.1 Bestuurssamenstelling

De vereniging werd na de vorige jaarvergadering bestuurd door:

1. Hans Teunissen, voorzitter
2. Coen Gelinck, secretaris
3. Niels Dekker, penningmeester
4. Freek Gruijters, lid dagelijks bestuur
5. Jefta Bego
6. Aukje Schrijver
7. Riemer Bouwmeester
8. Anouk de Ruiter
9. Thomas Klijnstra

Robin Grosz draaide mee als aspirant-bestuurslid.

2.2 Bestuursvergaderingen

In 2018 zijn er vier vergaderingen van het algemeen bestuur uitgeschreven.

Het dagelijks bestuur kwam daarnaast vier keer bij elkaar.

2.3 Ledenvergaderingen

Naast de jaarvergadering van 8 februari zijn er in 2018 geen ledenvergaderingen bijeengeroepen.

2.4 Financiële administratie

Het jaar 2018 is afgesloten met een tekort op de begroting van €791,54. In hetzelfde jaar ontving de NVLM voor de werkzaamheden van Curriculum.nu een subsidie van rond de 17.000 euro, waarvan 7.000 euro is uitgegeven. Daarom is de financiële reserve van de NVLM aan het eind van 2018 ondanks het tekort op de begroting toch een stuk hoger dan in 2017.

Het tekort op de begroting is het gevolg van de onvoorzien hoge kosten voor de examenbesprekingen in mei 2018. Omdat er hoge nood was bij het regelen van een locatie hebben we een duurdere vergaderruimte moeten reserveren.

Voor 2019 is een verhoging van de contributie niet aan de orde omdat de vereniging er financieel gezien prima voorstaat.

2.5 Ledenadministratie

In 2018 is de NVLM overgestapt op een nieuw ledenadministratiesysteem. Via e-Boekhouden is de administratie uiteindelijk overzichtelijker en minder arbeidsintensief.

Eind 2018 telde de NVLM 730 leden. Dat betekent dat onze vereniging twee leden minder heeft dan aan het eind van 2017. Hoewel er ook veel leden bijgekomen zijn, neemt het totale ledenaantal dus enigszins af. Dat komt doordat leden opzeggen of omdat leden geroyeerd worden nadat ze hun contributie (na lang aandringen) nog niet betalen. Aan het eind van 2018 hadden 68 leden hun contributie voor 2018 nog niet betaald.

2.6 Archief NVLM

Het archief van de NVLM met de stukken uit de periode 1977-2003 is ondergebracht bij ProDemos. De stukken van recenter datum zijn ondergebracht in het (digitale) archief van de secretaris.

3 Beleid: ontwikkelingen in het onderwijs en activiteiten van de NVLM

3.1.1 Mbo

In het mbo wordt gewerkt aan de uitvoering van de burgerschapsagenda van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en de MBO Raad. De NVLM verwacht niet dat dit de bestaande zorgen over de tekortschietende kwaliteit van het burgerschapsonderwijs in het mbo zal wegnemen, al lijkt het Kennispunt MBO Burgerschap er meer werk van te maken dan zijn voorganger, het Netwerk Burgerschap.

De NVLM streeft naar een doorlopende leerlijn democratisch burgerschap, met herkenbare elementen in PO, onderbouw VO, bovenbouw VO en mbo. Waar het gaat om kennis en vaardigheden wil de NVLM met dat doel referentieniveaus vastleggen voor PO, onderbouw VO, bovenbouw VO (uitgesplitst naar onderwijsniveau) én het mbo. Dit hebben we onder andere vastgelegd in onze vakvisie voor Curriculum.nu en in onze brief aan de Staatscommissie parlementair stelsel van 30 juni 2018. In een bijeenkomst van een aantal NVLM-leden met een afvaardiging van de Staatscommissie is naar voren gebracht dat alleen een inspanningsverplichting voor studenten te weinig garanties biedt voor goed burgerschapsonderwijs in het mbo. In het eindrapport van de Staatscommissie wordt dit ook onderkend. In gesprekken met politici pleiten we consequent voor een resultaatverplichting voor studenten en een bevoegdheidsregeling voor docenten.

3.1.2 VO

In 3.1.1 kon u lezen dat de NVLM streeft naar een doorlopende leerlijn democratisch burgerschap. In onze vakvisie voor Curriculum.nu schreven we: “Maatschappijleer maakt over tien jaar deel uit van een doorlopende leerlijn burgerschap, met herkenbare elementen in PO, onderbouw VO, bovenbouw VO en mbo. Duidelijk is wat leerlingen aan het eind van de basisschool, aan het eind van de onderbouw VO, aan het eind van de bovenbouw VO en in het mbo moeten kennen en kunnen op het gebied van burgerschap. Voor wat betreft de bovenbouw van het VO kunnen die eisen grotendeels samenvallen met de eindtermen voor maatschappijleer. Deze kennis en vaardigheden tellen volwaardig mee in de schoolcarrière van leerlingen, ze doen qua belang immers niet onder voor taal en rekenen, Nederlands en wiskunde.” Verderop in dit jaarverslag kunt u lezen wat de NVLM in het kader van Curriculum.nu heeft ondernomen om de positie en kwaliteit van maatschappijleer, maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen te verbeteren.

Naast dit traject hebben we op een aantal andere momenten actie ondernomen om op te komen voor onze vakken. In januari schreven wij minister Slob een brief waarin we onze zorgen hebben geuit over de positie van maatschappijleer in het combinatiecijfer. Het feit dat het vak geen zelfstandig cijfer heeft

is op zichzelf al niet wenselijk, maar doordat ook ckv onderdeel is gaan uitmaken van het cijfer is de positie van maatschappijleer verder verzwakt. De NVLM heeft de minister en de Kamercommissie voor Onderwijs gevraagd een (nog) verdere verwatering van de positie van maatschappijleer in de slaag-zakregeling tegen te gaan. In onze brief aan de Staatscommissie parlementair stelsel van 30 juni bepleitten we een robuuste positie voor maatschappijleer. Het vak zou ook in de onderbouw van het voortgezet onderwijs een plek moeten krijgen, volwaardig moeten meetellen voor het diploma en altijd door bevoegde docenten moeten worden gegeven. In het eindrapport adviseert de Staatscommissie een centraal schriftelijk eindexamen voor maatschappijleer in te stellen. Ook stelt ze voor het aantal lessen voor het vak te verhogen en maatschappijleer niet langer als compensatievak te gebruiken.

De NVLM heeft eind juni in haar reactie aan minister Slob op het wetsvoorstel met een nieuwe burgerschapsopdracht voor het onderwijs een aantal pluspunten genoemd en twee kritische kanttekeningen geplaatst.

Pluspunten:

- Burgerschap wordt veel duidelijker ingekleurd: het gaat om de basiswaarden van de democratische rechtsstaat.
- Het wetsvoorstel is minder vrijblijvend voor scholen dan de huidige wet.
- De term *sociale integratie* wordt in dit voorstel vervangen door *sociale cohesie*.

Kritische kanttekeningen:

- Hoewel in de memorie van toelichting de spelregels van de democratie worden genoemd, ontbreken deze in de wettekst.
- In het voorstel ligt veel nadruk op sociale cohesie en respect voor de basiswaarden. Voor burgerschapsonderwijs is het echter ook essentieel dat leerlingen de vaardigheden en kennis opdoen om politieke en maatschappelijke vraagstukken kritisch te doordenken.

In 2017 hebben wij gepleit voor een commissie die zich buigt over een nieuw examenprogramma maatschappijkunde op het vmbo. Die commissie is er niet gekomen, maar er is in 2018 wel een syllabuscommissie aan de slag gegaan om de syllabus te herzien. De NVLM heeft twee leden voor die commissie voorgedragen. In november hebben we minister Van Engelshoven, minister Slob, Platform TL, SPV (Stichting Platforms VMBO) en de VO-raad een brief gestuurd over de rol die het vak maatschappijkunde kan spelen bij de invulling van de praktijkgerichte component in de nieuwe leerweg waarin GL en TL gecombineerd worden. Het huidige SE-domein Massamedia kan meer praktijkgericht worden ingevuld en dat geldt ook voor de analyse van het maatschappelijk vraagstuk. Op die manier kan maatschappijkunde een goed alternatief zijn voor leerlingen die hun praktijkcomponent met een gamma-vak willen invullen. Als dit idee op vruchtbare bodem valt, hoeft alleen het SE-deel van het vak te worden aangepast. Het bestuur verwacht dat deze praktijkgerichte

component het voor meer scholen aantrekkelijk zal maken om het examenvak maatschappijkunde aan te bieden.

2017-2018 was het eerste schooljaar waarin het nieuwe examenprogramma het uitgangspunt was voor de lessen maatschappijwetenschappen in havo en vwo 4. De NVLM heeft zich sterk gemaakt om te komen tot twee examenbundels voor het nieuwe programma (zie 3.15). Ook hebben we met het College voor Toetsen en Examens (CvTE) overlegd om te zorgen dat leraren zich zo goed mogelijk kunnen voorbereiden op de examens van 2019 (havo) en 2020 (vwo). SLO startte een meerjarig onderzoek naar de ervaringen van docenten en leerlingen met dit programma. Het doel hiervan is inzicht krijgen in de manier waarop docenten het programma invullen en hoe tevreden docenten en leerlingen zijn. De NVLM riep haar leden op om aan dit onderzoek mee te doen.

3.2 Wedstrijd burgerschap

Naast een profielwerkstukwedstrijd voor havo en vwo wil de NVLM ook graag een wedstrijd organiseren voor vmbo en mbo. Voor 2019 is een pilotopdracht ontwikkeld voor het mbo rondom de aankomende Europese verkiezingen. In de opdracht worden de studenten uitgedaagd tot het maken van een analyse en het presenteren van een mogelijke oplossing. Hiermee sluit de pilotopdracht aan bij de gevraagde kritische denkvaardigheden in het burgerschapsonderwijs. We zijn van plan de opdracht na deze pilotfase bij te stellen en ook geschikt te maken voor vmbo.

3.3 Profielwerkstukwedstrijd

De NVLM organiseerde in 2018 voor de twaalfde keer een wedstrijd voor het beste profielwerkstuk maatschappijwetenschappen. Er waren dit jaar in totaal 33 inzendingen, waarbij de havo helaas sterk ondervertegenwoordigd was. Hierbij dient wel opgemerkt te worden dat het aantal inzendingen voor de havo in vergelijking met 2017 is toegenomen.

De wedstrijd werd financieel mogelijk gemaakt door de faculteiten sociale wetenschappen managementwetenschappen en/ of master lerarenopleidingen van de volgende onderwijsinstellingen:

- Universiteit Leiden
- Erasmus Universiteit Rotterdam
- Rijksuniversiteit Groningen
- Radboud Universiteit Nijmegen
- Universiteit van Tilburg
- Fontys Lerarenopleiding Tilburg

De jury voor de havo-inzendingen bestond uit:

- Drs. Rob van den Boorn, Lerarenopleider maatschappijleer Fontys Tilburg
- Drs. Astrid ter Steege, Lerarenopleider maatschappijleer Hogeschool Rotterdam

De jury voor de vwo-inzendingen bestond uit:

- Josje ten Kate, MSc, PhD-kandidaat/docent/socioloog Erasmus Universiteit Rotterdam
- Thomas Klijnstra, MSc, Vakdidacticus maatschappijleer en -wetenschappen, Universiteit van Amsterdam
- Chris Nijhuis, MSc, Docent Politicologie Radboud Universiteit Nijmegen
- Drs. Boris Slijper, Programmacoördinator Sociology, Political Science & Anthropology, Lecturer in Sociology & Political Science Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, Vrije Universiteit Amsterdam
- Dr. Marieke van der Wal, Vakdidacticus maatschappijleer en -wetenschappen, faculteit Sociologie, Rijksuniversiteit Groningen
- Erik Zijlstra, LL.M, MSc, Vakdidacticus maatschappijleer en -wetenschappen, Tilburg University

Woensdag 6 juni 2018 kwam de jury bijeen om uit de voorgeselecteerde werkstukken de winnaars te bepalen. Het winnende havo-werkstuk van 2018 was: “Welke aanpassingen in het Nederlandse donorbeleid zouden kunnen leiden tot een hoger percentage orgaandonoren in vergelijking met landen in Europa waar dit percentage hoog is?” geschreven door Esmee Hamberg en Ester Schaak van het Greijdanus te Hardenberg. Zij werden begeleid door mevrouw Borst.

Het winnend vwo-werkstuk van 2018 was: “Circular Cell: Maatschappelijke barrières van de circulaire economie”. Een interventie-onderzoek naar duurzaam consumeren, geschreven door Ajuna Soerjadi en Joske Wein van het Stedelijk Gymnasium Nijmegen. Zij werden begeleid door de heer Hoendervanger.

Op 14 juni kwamen de winnaars in Den Haag bijeen voor de feestelijke prijsuitreiking. Zij werden in het zonnetje gezet op een bijzondere locatie in het hart van onze democratie: de Aletta Jacobszaal in de Tweede Kamer. De opening werd verzorgd door de voorzitter van onze vereniging. Waarna Tweede Kamerlid van GroenLinks en woordvoerder Onderwijs Lisa Westerveld de winnaars in het zonnetje zette. Na lovende woorden gericht aan de winnaars en het uitreiken van de certificaten en cadeaus konden de winnaars nog even met haar in gesprek over de maatschappelijke dienstplicht en andere zaken die jongeren aangaan. Daarna volgde een rondleiding in de Tweede Kamer, met als slotstuk een bezoek aan de Ridderzaal. De feestelijke bijeenkomst werd afgesloten met een hapje en drankje op het Plein.

3.4 Platform VVVO

Het Platform VVVO is actief als platform van een aantal vakinhoudelijke verenigingen. Coen Gelinck woonde in 2018 de vergaderingen van het Platform bij. In deze vergaderingen ging het onder meer over de opheffing van de Onderwijscoöperatie (zie 3.6). Daarnaast hebben de vakverenigingen via het

Platform een aantal keren een bezorgd geluid laten horen richting Curriculum.nu, waarover in de volgende paragraaf meer.

3.5 Curriculum.nu

In het kader van Curriculum.nu wordt door verschillende ontwikkelteams en ontwikkelscholen gewerkt aan de bouwstenen voor een nieuw curriculum PO en VO. De NVLM heeft begin 2018 een vakvisie opgeleverd als input voor dit traject. Vervolgens heeft de NVLM gereageerd op de tussenproducten van de ontwikkelteams Mens & Maatschappij en Burgerschap. De reacties op de tussenproducten uit de drie ontwikkelsessies van beide teams vindt u op <https://nvlm.nl/onderwijs/curriculum-nu/>

Daarnaast schreven we in april samen met de andere betrokken vakverenigingen (aardrijkskunde, economie, filosofie en geschiedenis) een brief aan het ontwikkelteam Mens & Maatschappij. In deze brief benadrukken de vakverenigingen dat de kracht van bestaande vakken uitgangspunt moet zijn van het ontwikkelteam. Dat wil overigens zeker niet zeggen dat de NVLM tegen samenwerking en samenhang in het leergebied Mens & Maatschappij is.

In het algemeen is onze vereniging opbouwend kritisch richting de ontwikkelteams. We hebben een klankbordgroep van vijf NVLM-leden in het leven geroepen, die met het bestuur meekijkt naar de kwaliteit van de tussenproducten. Naast onze schriftelijke reacties waren we aanwezig bij een deel van de eerste ontwikkelsessie van het ontwikkelteam Mens & Maatschappij en hebben we twee keer gesproken met (leden van) de ontwikkelteams Burgerschap en Mens & Maatschappij. Aan het tweede gesprek deed ook de klankbordgroep mee. Ook is er in 2018 twee keer een bijeenkomst geweest van het ontwikkelteam Mens & Maatschappij met de betrokken vakverenigingen, waaraan ook de NVLM heeft meegedaan.

Eind oktober schreven we een brief aan Onderwijsraad om een bijdrage te leveren aan het beantwoorden van de vraag: "Hoe kan curriculumontwikkeling bijdragen aan onderwijskwaliteit?". Minister Slob had de Onderwijsraad gevraagd hier advies over uit te brengen. Dit advies is op 13 december uitgebracht en na te lezen op www.onderwijsraad.nl.

3.6 Onderwijscoöperatie en lerarenregister

In 2018 is de Onderwijscoöperatie opgeheven, nadat het bestuur van de Onderwijscoöperatie de opdracht tot ondersteuning van de implementatie van de Wet Beroep Leraar (invoering lerarenregister) teruggaf aan minister Slob. Met deze beslissing – die voorafgegaan werd door allerlei weinig opbouwende ontwikkelingen in en om de Onderwijscoöperatie – verdween de bestaansreden en daarmee de financiering van de Onderwijscoöperatie. Minister Slob heeft vervolgens Alexander Rinnooy Kan gevraagd te verkennen wat een volgende stap zou kunnen zijn om de beroepsgroep te versterken. Het NVLM-bestuur heeft Rinnooy Kan een brief gestuurd waarin we onder andere aangaven dat:

- de overheid de Onderwijscoöperatie als *de* representant van *de* leraren zag, terwijl die organisatie door onze achterban en door andere leraren niet werd gezien als vertegenwoordiger van de beroepsgroep.
- de structuur van de Onderwijscoöperatie voor een buitenstaander niet te doorgronden was en bovendien ondemocratisch: de organisaties in het bestuur werden gecontroleerd door zichzelf, want ze vormden ook weer de ALV.
- VO en PO sterk van elkaar verschillen. Uit de ervaringen van de laatste jaren blijkt dat 'professionalisering van leraren' niet werkt als je dit organiseert binnen één organisatie voor zowel PO als VO. Van de sectorraden (PO-Raad, VO-raad en MBO Raad) zijn er wel drie, maar leraren moeten het met één organisatie doen.
- de aandacht voor de vakken in de Onderwijscoöperatie veel te klein was. Leraren VO hebben vooral behoefte aan professionalisering op hun vakgebied. Schaarse middelen moeten dan niet worden besteed aan congressen waar alleen algemene didactische inzichten en vaardigheden centraal staan. Ook in het lerarenregister was er te weinig aandacht voor het borgen van vakkennis. Vakverenigingen hadden weinig invloed op registratiecriteria.

Vervolgens hebben we bepleit dat de gezamenlijke vakverenigingen voor het VO de professionalisering ter hand zouden moeten nemen, daarin financieel en beleidsmatig ondersteund door OCW. Deze gezamenlijke vakverenigingen zouden vakcongressen kunnen helpen organiseren, vakscholingen mogelijk kunnen maken en een lerarenregister voor vakdocenten kunnen opzetten. Elke vakvereniging zou een professionele standaard moeten ontwikkelen voor haar vakdocenten

In het advies van Rinnooy Kan dat in december verscheen zien we dit pleidooi niet terug. Rinnooy Kan adviseert de minister om voor PO, VO en mbo (en mogelijk nu, dan wel in een wat latere fase ook voor het SO) een aantal informateurs te benoemen. Citaat: "Dit moeten gezaghebbende leraren binnen desbetreffende gebied zijn, die de taak, de ruimte en de ondersteuning krijgen om het voortouw te nemen bij de discussie over de nadere vormgeving en inrichting van de professionele ontwikkeling." Het NVLM-bestuur volgt de ontwikkelingen op dit terrein, maar we hebben er - op basis van onze ervaringen tot nu toe - geen hoge verwachtingen van.

3.7 Contacten met het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

In 3.1.2 worden drie brieven genoemd die in 2018 zijn verstuurd aan de bewindspersonen op het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. In januari vestigden we de aandacht van minister Slob op de zwakke positie van maatschappijleer in de slaag/zakregeling, in juni schreven we een brief in reactie op het conceptwetsvoorstel waarmee de burgerschapsopdracht aan scholen versterkt moet worden en in november volgde een brief waarin een praktijkgerichte invulling van maatschappijkunde werd bepleit. Over het conceptwetsvoorstel hebben we ook in een bijeenkomst van verschillende belanghebbenden op het ministerie meegedacht.

In maart 2018 heeft het NVLM-bestuur daarnaast schriftelijk gereageerd op het alternatief voor de rekentoets dat door de NVvW (de vakvereniging van wiskundeleraren) geformuleerd is. De discussie over de rekentoets lijkt voor onze vakken een 'ver van mijn bed-show', maar het NVLM-bestuur ziet dat anders. Er zijn mogelijkheden om rekenen als onderdeel van schoolvakken (wiskunde, economie, aardrijkskunde, maar ook maatschappijkunde en –wetenschappen) aan te leren. Een los 'vak' rekenen met een eigen toets en een cijfer dat meetelt in de slaag/zakregeling is in onze ogen niet wenselijk. Vanuit deze gedachte hebben we niet alleen gereageerd op het advies van de NVvW voor de lange termijn, maar ook op de ideeën voor een tijdelijke regeling die op het ministerie leefden. Inmiddels is het voorstel voor die tijdelijke regeling door minister Slob aan de Tweede Kamer gestuurd. Rekenen wordt in dit voorstel afgesloten met een schoolexamen. Rekenen mag een apart vak zijn, maar integreren in andere lessen kan ook. Leerlingen moeten minimaal een 4 voor rekenen halen, er is geen compensatie met de cijfers van andere vakken mogelijk. Uit een Kamerdebat over deze kwestie in januari 2019 bleek dat er in de Kamer weinig steun was voor dit voorstel. Hoe op langere termijn met het rekenonderwijs wordt omgegaan wil de minister onderdeel maken van het Curriculum.nu-traject.

In een gesprek met minister Slob in 2018 heeft de voorzitter van de NVLM onder andere over dit onderwerp gesproken. Daarnaast kwam de positie van maatschappijleer aan de orde, evenals de noodzaak van het versterken van democratisch burgerschapsonderwijs en het belang van onze vakken in dit kader.

3.8 Contacten met leden van de Tweede Kamer

Op donderdag 22 maart sprak de Tweede Kamer in een dertigledende debat over het burgerschapsonderwijs en maatschappijleer. Het debat was aangevraagd vanwege de zorgwekkende uitkomsten van het burgerschapsonderzoek *International Civic and Citizenship Education Study* (ICCS). In de aanloop naar dat debat stuurde de NVLM een brief waarin we erop aandrongen aan dit onderzoek mee te blijven doen en waarin we aandacht vroegen voor de verzwakte positie van maatschappijleer in het combinatiecijfer. In voorbereiding op het debat is er contact geweest met enkele Kamerleden.

Op donderdag 14 juni reikte Lisa Westerveld, onderwijswoordvoerder voor GroenLinks in de Tweede Kamer, de prijs voor het beste profielwerkstuk 2018 uit. (Zie paragraaf 3.3.)

In november besprak de Kamercommissie voor Onderwijs, Cultuur en Wetenschap de begroting van OCW. Op de agenda stond ook de brief van de bewindspersonen van BZK en OCW over het kabinetsvoornemen om alle leerlingen in staat te stellen het parlement te bezoeken. De

NVLM heeft de Kamercommissie in een brief laten weten erg verheugd te zijn dat dit essentiële onderdeel van een doorlopende leerlijn democratisch burgerschap nu voor alle scholen binnen handbereik komt.

3.9 Contacten met sociale wetenschappers

Voorzitter Hans Teunissen is sinds 2009 bestuurslid van de Nederlandse Sociologische Vereniging (NSV). Met de Nederlandse Kring voor Wetenschap der Politiek (NKWP) is afgesproken dat wij elkaar op de hoogte te houden van relevante ontwikkelingen. Andere contacten met sociale wetenschappers had het bestuur onder andere in het kader van de Docentendag en de profielwerkstukwedstrijd. In mei schreven we op verzoek van onderzoekers van de Universiteit van Amsterdam een brief aan scholen die zij wilden uitnodigen om mee te doen aan het onderzoek *Adolescentenpanel Democratische Kernwaarden en Schoolloopbanen (ADKS)*. Met deze brief maakte de NVLM duidelijk dat we het ADKS van harte ondersteunen. We verzochten de scholen dan ook om aan het onderzoek mee te doen. In het ADKS wordt voor het eerst onderzocht hoe de democratische waarden van jongeren zich ontwikkelen van hun 12^e tot hun 18^e.

3.10 Contacten met het College voor Toetsing en Examens (CvTE)

In februari 2018 spraken de voorzitter en secretaris met de nieuwe clustermanager maatschappijgerichte vakken voor het vmbo. In dit gesprek kwamen belangrijke ontwikkelingen en wensen in ons vakgebied aan de orde. Op verzoek van de NVLM is in 2018 een commissie gestart die de syllabus voor maatschappijkunde grondig tegen het licht houdt. De NVLM heeft twee leden voor de commissie voorgedragen.

Zoals elk jaar heeft het bestuur de verslagen van de examenbesprekingen in Utrecht doen toekomen aan het CvTE.

3.11 Contacten met Cito en SLO

De NVLM heeft met vertegenwoordigers van Cito en SLO gesproken over een wijziging van het examenprogramma en/of de syllabus van maatschappijkunde (zie ook paragraaf 3.1.2). SLO ondersteunt ook de ontwikkelteams van Curriculum.nu. Ook in dat verband hebben we goede contacten met de vakexperts van SLO. Tevens is SLO betrokken bij de Ontwikkelgroep Mens & Maatschappij, waarover meer in de volgende paragraaf.

3.12 Samenwerking ontwikkelgroep Mens & Maatschappij

In maart 2017 is een Ontwikkelgroep Mens & Maatschappij gestart onder penvoering van het SLO en onder voorzitterschap van Hanneke Tuithof. Zij is vanaf 1 april 2017 Lector didactiek van de

gammavakken aan de Fontys Lerarenopleiding Tilburg en daarnaast werkzaam als vakdidacticus geschiedenis bij de UU. De Ontwikkelgroep bestaat uit opleiders of medewerkers van Fontys Lerarenopleiding Tilburg (FLOT), de Hogeschool Arnhem en Nijmegen (HAN), Hogeschool Utrecht (HU), Universiteit Utrecht (UU), het nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling (SLO) en bestuursleden van de betrokken vakorganisaties: KNAG (aardrijkskunde), VECON (economie), VGN (geschiedenis) en NVLM (maatschappijleer).

De ontwikkelgroep is afgelopen jaar meerdere keren bijeen gekomen en heeft het praktijkonderzoek naar vakintegratie binnen de Mens- en Maatschappijvakken dat in 2017 is gestart, in 2018 voortgezet. In april 2018 is de eerste publicatie gepresenteerd onder de titel 'Wat werkt als je samenwerkt, voorbeelden van samenwerking tussen gammavakken (Hanneke Tuithof, 2018). Voor deze publicatie is samengewerkt met leden van de kenniskring didactiek van de gammavakken van Fontys.

Deze Ontwikkelgroep is aanvankelijk gestart vanuit een behoefte om meer grip te krijgen op de samenwerking tussen vakken binnen het leergebied Mens & Maatschappij op het vmbo. In eerste instantie was het onderzoek alleen gericht op samenwerking binnen het leergebied Mens & Maatschappij, maar al snel bleek dat er andere samenwerkingsvormen te vinden zijn met betrekking tot de gammavakken. Sommige betreffen samenwerking tussen slechts twee of drie van deze schoolvakken. Andere samenwerkingsvormen omvatten meerdere schoolvakken. Uiteindelijk heeft de Ontwikkelgroep het praktijkonderzoek uitgebreid naar andere niveaus, zodat er ook voorbeelden uit het primair onderwijs, havo en vwo in de publicatie staan. Tijdens het beschouwen van de praktijkvoorbeelden is een model plus interviewprotocol ontwikkeld, uitgaande van instrumenten die SLO al eerder ontwikkelde. Dit model is tijdens het verzamelen en analyseren van voorbeelden bijgesteld.

Een belangrijk deel van de publicatie wordt gevormd door achttien beschrijvingen van samenwerking waar gammavakken bij betrokken zijn. In zes andere bijdrages beschouwen vakdeskundigen samenwerking vanuit het perspectief van een specifiek vak. De publicatie wordt afgesloten met een beschrijving van de ontwikkeling van het model en de variabelen die wat de Ontwikkelgroep betreft een rol spelen bij samenwerking tussen (gamma)vakken.

De publicatie is gratis digitaal beschikbaar via de website van het Landelijk Expertisecentrum Mens- en Maatschappijvakken (LEMM) (<http://www.expertisecentrum-mmv.nl/algemeen/publicaties/>). Voor geïnteresseerden is een papieren exemplaar beschikbaar gesteld. De publicatie is onder andere verzonden naar alle leden van het ontwikkelteam Mens & Maatschappij van Curriculum.nu, dat ook adviezen heeft ontvangen die gebaseerd zijn op het praktijkonderzoek. De publicatie wordt inhoudelijk gezien als opvolger van het boekje onder redactie van Carla van Boxtel (Vakintegratie in de Mens- en Maatschappijvakken. Theorie en praktijk, 2009). De NVLM heeft samen met de VECON en VGN ook een financiële bijdrage geleverd aan de publicatie.

Na de presentatie van deze publicatie is de Ontwikkelgroep verder gegaan met het onderzoek naar vakintegratie in de Mens- en Maatschappijvakken. Dit heeft ertoe geleid dat het in de publicatie beschreven model inmiddels wordt bijgesteld. Ook zijn er aanvullende praktijkvoorbeelden van vakintegratie onderzocht en is verder gegaan met de inventarisatie van het aanbod van Mens- en Maatschappijvakken op scholen. De stand van zaken (eind 2018) is dat het model waarmee vakintegratie kan worden onderzocht en geduid, is bijgesteld en dat er een bijgestelde vragenlijst is voor docenten. De inventarisatie van het aanbod van Mens- en Maatschappijvakken op middelbare scholen is voor meerdere provincies afgerond en er zijn afspraken gemaakt over inventarisatie in de overige provincies. In 2019 zullen de uitkomsten van dit vervolgonderzoek gepresenteerd worden aan de leden van de verschillende vakverenigingen, aan andere lerarenopleiders en belanghebbenden.

3.13 Contacten met overige organisaties

Staatscommissie Parlementair Stelsel

Het bestuur van de NVLM heeft op 30 juni per brief gereageerd op de tussenstand van de Staatscommissie parlementair stelsel. Die reactie leidde tot een bijeenkomst in oktober waarbij een aantal leden van de staatscommissie in gesprek ging met ongeveer twintig docenten maatschappijleer, maatschappijkunde, maatschappijwetenschappen en burgerschap uit vmbo, havo, vwo en mbo. Tijdens de bijeenkomst stond één vraag centraal: welke bijdrage kan het onderwijs leveren om de democratische kennis en vaardigheden van leerlingen te versterken? De aanwezige docenten brachten het probleem in kaart en gaven de commissie een aantal aanbevelingen mee. Het NVLM-bestuur is blij dat deze uitwisseling tot stand kon komen. Tevens zijn we als bestuur verheugd met het eindrapport waarin de commissie duidelijk stelling neemt voor het versterken van de positie van maatschappijleer en democratisch burgerschap in het onderwijs.

Landelijk Overleg Opleiders Maatschappijleer en Maatschappijwetenschappen (LOOMM)

Het LOOMM is in 2018 tweemaal in Utrecht bijeengekomen, in april en in november. Er is gesproken over ontwikkelingen op de lerarenopleidingen: voor de bacheloropleidingen over de landelijke kennisbasis en de kennisbasistoets en voor de universitaire masteropleiding over het toelatingsbeleid (afstemmingsmogelijkheden toelatingseisen) en educatieve minoren. Daarnaast zijn de volgende onderwerpen aan de orde geweest: nieuwe versie Handboek vakdidactiek (in ontwikkeling), bespreking tussenproducten Curriculum.nu, uitwisseling van vakdidactische inzichten en de positie van de verschillende schoolvakken.

Het afgelopen jaar zaten drie lerarenopleiders in het NVLM-bestuur. Als er in het bestuur van de NVLM of in het LOOMM zaken besproken worden die voor de andere partij van belang zijn, vindt er uitwisseling en overleg plaats.

Ook dit jaar is er in maart door het LOOMM een landelijke LIO-dag voor maatschappijleerstudenten georganiseerd. Deze vond plaats in Nijmegen. De NVLM heeft ook dit jaar de prijzen gesponsord voor de beste lessenreeksen en onderzoeken. De prijswinnaars waren

- Clint Claessen (Universiteit van Amsterdam) over de vergelijking van kiesstelsels (categorie beste lessenserie)
- Johan Paul (Fontys Lerarenopleiding Tilburg) over het aanleren van de concept-contextbenadering (categorie beste onderzoek eerstegraadsgebied)
- Martijn Peters (Hogeschool van Amsterdam) over populisme in de klas (categorie beste onderzoek tweedegraadsgebied)

Hun eindproducten zijn te vinden op de site van het Landelijke Expertisecentrum:

www.expertisecentrum-maatschappijleer.nl/good-practices

ProDemos - Huis voor democratie en rechtsstaat

De jaarlijkse Docentendag wordt georganiseerd door ProDemos in samenwerking met de NVLM. De NVLM en ProDemos onderhouden onderling goede contacten en weten elkaar te vinden als dat nodig is. Ook het vakblad voor maatschappijleer, *Maatschappij & Politiek*, wordt door ProDemos uitgegeven. De NVLM denkt mee over de wijze waarop ProDemos in samenwerking met beide Kamers alle leerlingen in het voortgezet onderwijs het parlement kan laten bezoeken.

Nieuws in de Klas

In 2018 maakte bestuurslid Thomas Klijnstra deel uit van de Onderwijscommissie van Nieuws in de Klas. Het afgelopen jaar heeft er één overleg plaatsgevonden tussen de NVLM en Nieuws in de Klas. Er is onder andere gesproken over een actieve uitwisseling van betekenisvol lesmateriaal gericht op het gebruik van actualiteit in de lessen.

Atlantische Onderwijscommissie

In 2018 is Jac Kriens gestopt als lid in de Atlantische Onderwijscommissie (AOC). Bestuurslid Thomas Klijnstra heeft zijn plek overgenomen en vertegenwoordigt de NVLM in de AOC. De NVLM heeft ook een plek in de jury van de profielwerkstukwedstrijd van de AOC. Tijdens de vergaderingen is er onder andere gesproken over de studiereis naar de Verenigde Staten. Ook is er nieuw lesmateriaal ontwikkeld over actuele internationale veiligheidsontwikkelingen

3.14 Organiseren van examenbesprekingen

De door de NVLM georganiseerde examenbesprekingen, die plaatsvonden bij Vergadercentrum Vredenburg in Utrecht, zijn goed verlopen. Het bestuur is tevreden over de opkomst. De besprekingen voor havo werden bezocht door 49 docenten en die voor vwo door 41 docenten. Bij de bespreking van het vmbo-examen waren 16 docenten aanwezig.

Ook dit jaar werden naast de reguliere examens de pilotexamens besproken. Bij de bespreking van het pilotexamen havo waren 9 docenten aanwezig. Het pilotexamen vwo werd door 6 docenten besproken.

Alle verslagen van de besprekingen zijn door het bestuur direct naar het CvTE verzonden. Ook werden ze op de website van de NVLM geplaatst. Op de website zijn eveneens de reacties van het CvTE op (de vragen in) de verslagen te vinden.

3.15 Docentendag Maatschappijleer

Op vrijdag 9 februari 2018 organiseerden de NVLM en ProDemos de jaarlijkse Docentendag Maatschappijleer. Dit jaar vond het ochtendprogramma plaats in de Koninklijke Schouwburg van Den Haag, waarna er in het middagprogramma workshops en lezingen waren bij ProDemos en op locaties in de stad. De opening werd verzorgd door Joris Luyendijk met een inspirerend 'bubbelcollege' waarin hij ons meenam in de wereld van framing en vooroordelen. Na de plenaire opening konden de deelnemers kiezen uit diverse lezingen over actuele onderwerpen, praktische workshops en Haagse excursies naar onder andere de Raad van State en Nieuwspoor.

Het avondprogramma voorafgaand aan de Docentendag, op donderdag 8 februari, vond plaats in het Vredespaleis. Voormalig diplomate Petra Stienen hield een lezing over 'vrede en verdraagzaamheid'. Mede door de inbreng van haar persoonlijke ervaringen bracht ze een pakkend verhaal. Ook het hoofd van de bibliotheek Jeroen Vervliet en adjunct-griffier Jean-Pelé Fomété van het Internationaal Gerechtshof leverden een waardevolle bijdrage aan deze inspirerende avond.

3.16 Examenbundel

De NVLM stimuleert en faciliteert dat er examenbundels zijn voor ons vak. Er is het afgelopen jaar gewerkt aan twee nieuwe examenbundels:

1. Maatschappijwetenschappen (havo) – nieuwe programma
2. Maatschappijwetenschappen (vwo) – nieuwe programma

Vanaf dit schooljaar wordt voor de eerste keer het nieuwe examenprogramma maatschappijwetenschappen havo afgenomen. De NVLM vindt het van groot belang dat voor de examens nieuwe stijl ook examenbundels beschikbaar zijn, om zo te bevorderen dat het nieuwe examenprogramma goed van de grond komt. Begin 2018 was de havo-examenbundel voor dit nieuwe programma gereed, zodat docenten en leerlingen dit schooljaar gebruik kunnen maken van de bundel ter voorbereiding op het examen. Inmiddels wordt er gewerkt aan een actualisering van de bundel voor het schooljaar 2019-2020.

De examenbundel vwo is nog in ontwikkeling, zodat deze gereed is voor het komende schooljaar. Net als bij de bundel voor het havo-programma nieuwe stijl is dit een flinke klus, waarbij het soms lastig is mensen te vinden die deze klus willen klaren.

4 Communicatie en publiciteit

4.1 Website en e-mailnieuwsbrief

De website van de NVLM (<https://www.nvlm.nl>) wordt veel bezocht. In totaal waren er in 2018 16.014 bezoeken. Dit is een daling van een kleine 13% ten opzichte van 2017 (18.374). Gemiddeld worden er per bezoek 2,01 pagina's bekeken. Dit levert een totaal van 32.156 paginaweergaven op. De absolute piek van de bezoeken ligt in mei, rond de examenbesprekingen. Op woensdag 30 mei werd onze pagina maar liefst 387 keer bezocht.

In het kader van de AVG is de beveiliging van de website verbeterd en is er een cookiemelding toegevoegd. Het sluiten van een aparte verwerkersovereenkomst met onze webhosting provider was niet nodig, daar deze integraal onderdeel uitmaakt van de algemene voorwaarden.

Er zijn in 2018 tien e-mailnieuwsbrieven en één nieuwsflits (vacature CvTE, februari) verstuurd. Het percentage leden dat de nieuwsbrief leest varieert tussen de 49 en 61 procent. De nieuwsbrief van september werd dit jaar het beste gelezen.

Sinds oktober 2018 wordt de digitale nieuwsbrief niet meer via Mailchimp, maar via ons nieuwe ledenadministratiesysteem verzonden. In het kader van de AVG wordt nieuwe leden bij inschrijving gevraagd om met een vinkje expliciet aan te geven dat zij de nieuwsbrief willen ontvangen.

4.2 Maatschappij & Politiek (M&P)

Het vakblad Maatschappij & Politiek wordt uitgegeven door ProDemos. De NVLM is in de redactie vertegenwoordigd in de persoon van Vincent de Geus. De NVLM-pagina in M&P werd in 2018 verzorgd door Hans Teunissen en Coen Gelinck.

4.3 Contacten met media

Op 5 juni reageerde Hans Teunissen op Radio1 en op de website van de NOS op het wetsvoorstel burgerschapsonderwijs van minister Slob. Hierin benadrukte hij dat er een doorlopende leerlijn democratisch burgerschap dient te komen. Een dag later – op 6 juni – reageerde de voorzitter ook in de Volkskrant op het wetsvoorstel. Hij gaf hierin aan blij te zijn met de nieuwe wet, die de democratische rechtsstaat centraal stelt en vereist dat burgerschap meer doelgericht en samenhangend moet worden aangeboden. Tevens benadrukte hij de noodzaak van een doorlopende leerlijn, het belang van kennis voor meer begrip en focus op democratisch burgerschap. Ook werd

onderstreept dat het een 'vak apart' is en dat dit bevoegde en bekwame docenten vraagt: *'Ik zou zelf kiezen voor docenten die er al expertise in hebben, zoals docenten maatschappijleer. Net zoals je hen niet moet vragen om een wiskundesom uit te leggen, moet je ook niet aan een wiskundedocent vragen om een gevoelig maatschappelijk vraagstuk te bespreken.'*

4.4 Oorkondes NVLM

In totaal zijn er in 2018 62 oorkondes opgestuurd naar docenten van wie een leerling het cijfer 9.0 of hoger hebben behaald voor het CSE maatschappijkunde of maatschappijwetenschappen: 20 voor vwo, 6 voor vwo pilot, 22 voor havo, 2 voor havo pilot en 12 voor het vmbo-tl.

4.5 Posters maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen

De NVLM heeft posters laten maken ter promotie van de vakken maatschappijkunde en maatschappijwetenschappen. Deze zijn aangeboden aan de bezoekers van de Docentendag 2018 en konden door leden het hele jaar kosteloos worden opgevraagd bij de vereniging.